

TÜRK HALK MÜZİĞİ EZGİLERİNDEKİ EKSİKLİKLERİN GİDERİLEREK GELECEĞE İNTİKÂLİ VE KORUNMASI

EKE, Metin*
TÜRKİYE/TURÇIA

Çok güç şartlarda yapılan derlemelerle, THM Repertuarına kazandırılan ezgiler, büyük bir özveriyle yapılan çalışmaların sonucudur. Bu çalışmalarda, başta Muzaffer Sarısözen olmak üzere diğer musikîşinasların önemi yadsınmaz. İlk derleme çalışmaları 1925 yılında başlamış ve 1937 yılına kadar 1361 ezgi, 1937 yılından itibaren 17 yıl boyunca Muzaffer Sarısözen başkanlığında yapılan derleme çalışmalarında 9.000 ezgi derlenmiştir. (Şenel, 1997) Ortalama 10.000 adet derlenmiş olan ezgilerden, bugün THM repertuarında 4421 adet kırık hava formunda sözlü ezgi ve 598 adet sözsüz halk oyunları ezgisinin notaları mevcuttur.

Yurdumuz genelinde bilinen uzun havalarımızın sayısı 632'dir. (Özgül-Turhan-Dökmetaş, 1996) Bu sayıdaki uzun havalarımızın yarısından fazlası notaya alınmamıştır.

Belli bir süre içerisinde, derlenmiş olan THM ezgilerinin eksiklik ve hata içermemeleri düşünülemez. Halk, ezgilerini kendi duygu ve düşüncelerini ifade edecek şekilde hatasız olarak üretmiştir. Ama bu ezgiler, derlenip notaya alındıktan sonra bazılarında eksiklik ve yanlışlar görülmektedir.

THM repertuarındaki ezgilerin notalarında görülen eksiklikler şunlardan kaynaklanmaktadır:

1. Çalgı çalan ve söyleyen bazı kaynak kişiler, yetenekli oldukları halde, usûlleri bozuk icra etmektedirler.
2. Kaynak kişiler, bazen karşılık beklediği için gönülsüz çalmakta ve dermeçatma şeylerle işi baştan savmaktadırlar.
3. Askerlik, işçilik vb. gibi yer değiştirmeler sırasında yöreye aktarılıp getirilen ezgiler dörük-dökük icra edilmektedir. (Seyhan, 1987: 230)
4. Bazı yörelerde orta yaşlı erkeklerin türkü söylemeyi ayıp "kadın işi saymaları" ve yaşlı kadınların, eski türkülerini bazen tam, bazen hiç hatırlayamamaları.
5. Doğrudan doğruya derlemeye, yazmaya girişmek türkü vericiyi işkillendirmekte, bir merakmış gibi aşağıdan almak da psikolojik bir

* Yrd. Doç., İTÜ, TMDK Öğretim Üyesi.

reaksiyonla-bir lakaydi, adam sendecilik gibi vaziyetler yaratmaktadır. (Gökçe, 1982: 40-41)

6. Kaynak kişilerin yanında, derleyicilerin kişisel tutumlarından da meydana gelmektedir.

7. Ezgilerin notalarında görülen yanlışlıklar, dikte edilmiş ezgileri, düzenli olarak yazmak için görevlendirilen nota yazımcılarından da (notist) kaynaklanmaktadır.

8. Bazı ezgiler, kulaktan-kulağa sözlü bir aktarımdan dolayı, yöresi dışındaki kaynak kişilerden derlenmiştir.

Günümüze kadar ulaşan bu verilerin, eleştirisel ve yapıcı bir tutumla incelenerek yeniden düzenlenmesi, eksik ve yanlışların ortadan kaldırılarak korunmasıyla gelecek kuşaklara değerli bir kültürel mirasın bırakılması sağlanmış olacaktır.

Belli bir dönem içinde yapılan derlemelerdeki hataların ve eksikliklerin tespiti güç ve uzun bir süre gerektiren iştir. Ama, 82 yıl gibi bir süreden sonra, bu çalışmaların başlatılması ve bir an önce sonuçlandırılması lazımdır. Ezgilerin bu süre zarfında profesyonel TRT kurumu sanatçıları tarafından icra edilmesi, bu eserlerin daha iyi analiz edilmesini sağlamaktadır. Bu suretle;

THM'deki yöresellik özelliğinden dolayı ezgilerdeki motiflerin varlığından hareketle, değişik yörelerden derlenen aynı ezginin hangi yöreye ait olduğu,

Ezgi içinde devamlı değişen usulün; kaynak kişinin usul bilgisinin yetersiz olması ve bazı sesleri gereksiz yere uzatmasından veya gereksiz kısaltmalar yapmasından dolayı meydana geldiği,

– Sanatçıların, icralarında usûl değişkenliği gösteren ezgileri tercih etmemeleri,

– İcracının, seslendireceği ezginin yöresel özellikleri hakkında bilgisi yok ise, veya o yörenin sanatçısı değilse, notayı takip ederek okuduğu zaman düz- sade ve o yörenin otantik icrasının dışında bir performans sergilediği,

– Ezgilerin bazılarının notalarında, anahtardan sonra konulan donanım eksikliği, metronomun belirtilmemesi gibi hususiyetlerin icracıyı güç duruma düşürmesi, şıklarını ortaya çıkarmakta ve THM Repertuarındaki ezgilerin eksikliklerin giderilmesini kaçınılmaz hâle getirmektedir.

THM Repertuarı'ndaki ezgilerin bazılarının notalarında benim tespit edebildiğim eksiklikler şunlardır:

a) Yazım Kuralları (Donanım, Metronom, Devam İşareti),

b) Usûl Tespiti,

c) Genellikle Ezgilerin, Nakarat (Aranağme) Bölümlerinin Şan Olarak Yazılmış Olması,

ç) Bazı Ezgilerde Mertebe'lerin Doğru Olarak Tespit Edilmemesidir.

Ezgilerin genel olarak “LÂ” kararlı yazılması bize özgü bir standardizasyonu getirmiş, icracıya hem okumada hem de çalmada büyük kolaylıklar sağlamıştır. Başka sesler karar perdesi olarak alınıp yazılmış olsa idi (#Do, Si, Sol, vb.) arızalı seslerde (# ve b) artış olacaktı. Belirlemiş olduğum konulardaki eksiklikleri, birkaç örnek ezgi üzerinde açıklamalar yaparak sunacağım.

a) Yazım Kuralları (Donanım, Metronom, Devam İşareti): Türk Halk Müziği, Modal (Makamsal) bir müziktir. Ezgi içerisinde kullanılan Altere (değiştirme) işaretlerinin anahtardan sonra yazılması gereklidir. Ama ezgilerimizin çoğunun notasında, “Yahyalı Kerem Dizisinde olan ezgilerde Si b² anahtardan sonra, Fa # ölçü içinde, Garip Dizisi olarak bilinen ezgilerde si b anahtardan sonra Do # ise ölçü içerisinde yazılmıştır.

Örnek 1: Kaleden Kaleye Şahin Uçurdum. Yahyalı Kerem Dizisi.
Yöre: Adıyaman THM Repertuar sıra no: 691.

Örnek 2: Ayva Dibi Serin Olur. Garip Dizisi.
Yöre: Eğridir. THM Repertuar sıra no: 508.

Bazı ezgilerin dizisinde bulunmamasına rağmen donanımda farklı bir altere işareti belirtilmiştir.

Örnek 3: Evlerinin Önü Üzüm Asması (Molla)
Yöre: Tokat. THM Repertuar no: 2286.

THM ezgilerinin notalarının büyük çoğunluğunda “Metronom” belirtilmemiştir. Ezgiyi daha önce otantik tarzıyla dinlememiş, fakat, solfej bilgisi olan ve icra etmek isteyen bir müzisyen o eserin giderinin nasıl olacağını tespit etmekte güçlük çekecektir.

Örnek 4: Gülenber Sağar Koyuni.
Yöre: Erzurum. THM Repertuar sıra no: 1588.

Bazı ezgilerde porte sonlarında, ölçü çizgisi çekilmemiş üstten 3. ve 4. çizgiye eğik olarak çizilmiş “//” iki kısa çizgi bulunmaktadır ve eksik kalan ölçü, alttaki porte başından itibaren devam edip tamamlanmaktadır. Bu “Devam işareti” uluslararası yazım kurallarına göre yanlıştır. Nota takibini güçleştirmekte ve ezginin giderini, akıcılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Örnek 1: Havuz Başının Gülleri
Yöre: Erzincan. THM Repertuar sıra no: 1100.

b) Usûl Tespiti: Bazı ezgilerimizin notalarında, usûl tespitlerinde bazı aksaklıklar görülmektedir.

Örnek 1: Ben Ağlarım Yane Yane
Yöre: Sivas. THM. Repertuar No: 667

Bu ilahinin usûlü; $15/4$ 'lük ($7/4 + 4/4 + 4/4 = 15/4$) Karma Usûl olarak yazılmıştır. Türk Halk Müziği'nde es ile başlama geleneği vardır. Bu ilahide ölçü başına $1/4$ 'lük es konulmuş olsa idi, ezginin usûlü $4/4$ 'lük Ana Usûl olacaktı.

Örnek 2: Usandım Senin Elinden.

Yöre: Sivas. THM Repertuar No: 2281

Ezginin usûlü $19/8$ 'lik karma usul olarak yazılmıştır. Birinci ölçüyü analiz ettiğimiz $9/8$ 'lik Birleşik ve $10/8$ 'lik Karma usûlleri içermektedir. $9/8$ 'lik olan bölümün düzümü: $2+2+2+3$ 'dür. $10/8$ 'lik olan bölümün sözleri “oy oy”dur. İkinci “oy” hecesi $3/8$ 'lik nota değeri ile belirtilmiştir. Eğer kaynak kişi burada $1/8$ 'lik fazla bir uzatma yapmadan okumuş olsaydı, bu bölüm de $9/8$ 'lik olacak ve dolayısıyla ezginin usûlü $19/8$ değil, $9/8$ olacaktı.

Örnek 3: Şu Yüce Dağların Karı Eridi.

Yöre: Silifke-Mut. THM Repertuar No: 1467

THM'de usûllerin tespitleri genel olarak söz unsuruna ve melodik yapıya göre yapılmıştır. Eğer, söz okunurken, usul bir kalıba oturtulamıyorsa, o zaman cümle bitene kadar usul vurulur, sayılır ve mertebesi belirlenerek usûl tespiti yapılır. Bu ezginin usûlü $27/8$ 'lik olarak belirtilmiştir. Kesik çizgiyle ayrılan ölçü, $14/8$ ve $13/8$ 'lik iki bölümden oluşmaktadır ve her söz cümlesi $27/8$ 'lik usûlü içermektedir. Usûl tasnifi söz unsuruna göre yapılmıştır. Fakat bu ezginin usûlü; melodik yapıya göre bir tespit yapılacak olursa $9/8$ 'lik Birleşik Usûl'dür. (Düzümü: $2+3+2+2=9/8$) Üç tane $9/8$ 'lik usûlün birleşiminden $27/8$ 'lik Karma Usûl meydana gelmiştir.

c) Genellikle Ezgilerin, Nakarat (Aranağme) Bölümlerinin Şan Olarak Yazılmış Olması: TRT Repertuarında bulunan ezgilerin notalarında genellikle saz aranağmeleri bulunmamaktadır. Nakaratlar şan'a göre yazıldığı için, sazlara bazen çok yalın bazen de ters gelmektedir.

Örnek: 1- Taşa verdim Yanımı

Yöre: Erzincan THM Repertuar No: 764

Örnek: 2- Bu Gün Saba ile Visal-î Yardan (İnceden İnce)

Yöre: Erzurum THM Repertuar No: 159

ç) Bazı Ezgilerde Mertebe'lerin Doğru Olarak Tespit Edilmemesi: TRT Repertuarında bulunan bazı ezgilerin mertebeleri, icralarındaki gider ile uyuşmamaktadır. Mertebesi 4 'lük olarak yazılan, ama icrasında mertebesinin 8 'lik olmasının daha doğru olduğu veya bunun tam tersi olan ezgiler mevcuttur. Genel olarak 2 'lik, 4 'lük, 8 'lik ve 16 'lık mertebelerin giderleri bellidir. Bazı ezgilerde metronom yazılmamış olsa bile, mertebeleri doğru tespit edilmişse, doğru bir giderle icra edilmiş olacaktır. Bazı yöre ezgilerimizde; Kerkük'te $10/16$ 'lık, Burdur'da $9/16$ 'lık, Karadeniz bölgemizde $7/16$ 'lık mertebeler

kullanılmıştır. Genel olarak 4 zamanlı ezgilerin mertebeleri 4'lük olarak yazılmıştır. Ama 4 zamanlı olduğu hâlde giderleri birbirinden farklı olan ezgiler mevcuttur. Gideri biraz daha hızlı ezgilerde 4/8'lik veya daha ağır ise 4/2'lik mertebeler de kullanılabilir ve metronomun belirtilmemiş olması büyük bir sorun yaratmayabilir. Çünkü 4 zamanlı ezgilerin giderleri aynı olacak diye bir kural yoktur. Aşağıda örnek olarak verilen Pamukçu Bengi Zeybeği'ndeki 4'lük mertebe ile zeybeğin icrasının ağır bir karakter taşıdığı ve melodik yapısı ile uyumadığı, bunun yerine mertebenin 8'lik olması hâlinde daha uyumlu olacağı, mertebesi 4'lük olan Koca Arap Zeybeği ile mukayese edildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır.

Örnek 1: Pamukçu Bengi Zeybeği

Yöre: Balıkesir. THM Repertuar No: 94

Örnek 2: Koca Arap Zeybeği

Yöre: Aydın. THM Repertuar No: 127

Yukarıda açıklanan yazım kuralları, usûl tespitleri, saz bölümleri, mertebe, vb. eksiklikler içeren, TRT THM Repertuarında bulunan bazı ezgiler bilirkişilerden oluşan bir komisyon tarafından, yeniden gözden geçirilerek, düzenlenmeli ve eksiklikleri giderildikten sonra düzenlenmiş şekliyle, profesyonel sanatçılara yeniden okutulurken, sesleri kayıt edilmelidir.

Sadece sözleri mevcut olan ve notaları olmayan yöresel Uzun Havalarımızın da yöre tavırlarını iyi bilen profesyonel veya mahallî sanatçılara okutulurken ses kayıtlarının yapılması ve notaya alınması gereklidir. Her geçen gün, otantik değerlerimizin biraz daha eksilmesine sebebiyet vermektedir.

Eksiklikleri giderilerek yeniden düzenlenen ezgiler dahil, THM Repertuarındaki bütün ezgiler, gerek yöreye, gerekse ezgi adlarına göre düzenlenmiş kitaplarıyla, notalarıyla ve müzik CD'lerine yapılan kayıtlarıyla geleceğe intikâl ettirilebilir ve korunabilir.

KALEDEN KALEYE ŞAHİN UÇURDUM

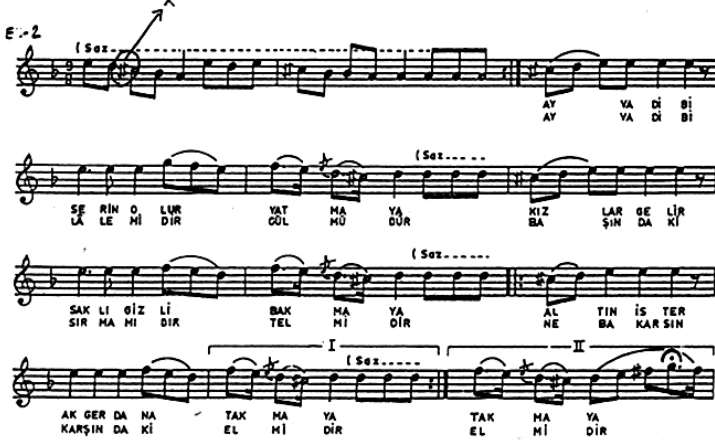
EX-1

KA LE DEN KA LE YE ŞA Hİ MÜ ÇÜR DUM A Hİ LEN
KA LE DEN KA LE YE TAŞ BE NÖ LAY DİM E LÂ GÖZ
YA Hİ LE . N GÜ NÜM GE ÇİR DİM A Hİ LEN YA Hİ LE . N
ÜS TÜ NE KAS BE NÖ LAY DİM E LÂ GÖZ ÜS TÜ NE
GÜ NÜM GE ÇİR DİM YA RE ŞE KE REZ DİM SER BE Tİ ÇİR DİM
KAS BE NÖ LAY DİM YA LI NIZ KA LA NA ES BE NÖ LAY DİM
ÖY LO LUR BÖY LO LUR TÜRK MEM GÜ ZE Lİ

AYVA DİBİ SERİN OLUR

EX-2

AY VA Dİ Bİ
AY VA Dİ Bİ
SE RİN O LUR YAT MA YA KIZ LAR GE LİR
LÂ LE Mİ DİR GÖL MÜ DÜR BA ŞIN DA Kİ (Söz....)
SAK LI ÖZ Lİ BAK MA YA AL TIN İS TER
SIR MA Hİ DİR TEL Mİ DİR HE BA KAR SIN (Söz....)
AK GER DA NA TAK MA YA TAK MA YA
KARŞIN DA Kİ EL Mİ DİR EL Mİ DİR (Söz....) (I) (II)

EVLERİNİN ÖNÜ ÜZÜM ASMASI
(MOLLA)

EX-3

EVLE Rİ NİN Ö NÜ Ü ZÜM AS MA Sİ MÖL LA MÖL LA
YA RI NİNGEY Dİ NÜ Cİ HÜ Rİ YETİ BAS MA Sİ MÖL LA MÖL LA
Ü ZÜM AS MA Sİ HÜ Rİ YETİ BAS MA Sİ MÖL LA
ŞE KER DEN BUR MA MÖL LA MÖL LA KEN Dİ Nİ KOL
LA MÖL LA

GÜLEN BER SAĞAR KOYUNU

süresi : x → ?

EK-4

GÜ LEN BER SA ÇA . . R GO YU Nİ BE NE GÖS TER ME . Z BO
 GÜ LEN BER SA ÇA . . R İ NE Gİ BE NE GÖS TER ME . Z Bİ
 GÜ LEN BER SA ÇA . . R ME DE Gİ BE NE GÖS TER ME . Z GE

YU NU DE RI YE ME RI YE BO YU NA BÖ SU NA BEN SE NE GUR BAN
 LE Gİ Bİ LE GE Mİ LE GE BO YU NA BO SU NA " " " " " "
 DE Gİ GE DE GE ME DE GE BO YU NA BO SU NA " " " " " "

GÜ LEN BER GİT ME GE LİM GÜ LEM BER GUR BA NO LİM
 " " " " " " " " " " " "

HAVUZ BAŞININ GÜLLERİ

EK-5

HA VUZ BA SI NİN GÜL LE RI HA VUZ BA SIN DA UC TES TI
 HA VUZ BA SIN DA YAT MAZ DIM HA VUZ BA ŞIN DA YAT MAZ DIM

HA VUZ BA SI NİN GÜL LE RI SAK SAK O TER BÜL BÜL
 HA VUZ BA SIN DA UC TES TI NE YA MAN BİR RUZ GÜR RUZ GÜR
 HA VUZ BA ŞIN DA YAT MAZ DIM YOR GA NIM YE LE AC

LE RI SAK SAK O TER BÜL BÜL LE RI O YA RIN DU
 ES TI NE YA MAN BİR RUZ GÜR ES TI O YAR BEN DEN
 MAZ DIM YOR GA NIM YE LE AÇ MAZ DIM SEN SİZ BİR YE

DU DİL LE RI O YA RIN DU DU DİL
 U MIT KES TI O YAR BEN DEN U MIT

NİNDEN ALINDIĞI
SIRRI SARISOZENBEN AĞLARIM YANE YANE
(İLÂHİ)NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

SÜRE

J=72

BEN AĞ LA RIM YA NE YA NE AŞK BO YA DI
 GÂN E SE RİM YEL LER Gİ Bİ GÂN TO ZA RİM
 BEN YU NU SU Bİ ÇA RE YİM AŞK E LİM DEN

BE Nİ KA NE NE Ā KI LEM NE Dİ VA NE
 YOL LA R Gİ Bİ GĀ HA KA RİM SEL LER Gİ Bİ
 A VA RE YİM BAŞ TAN A YA ĞA YA RE Bİ YİM

GEL GÖR BE Nİ BE Nİ AŞK NE Yİ LE Dİ
 " " " " " " " " " " " "

GEL GÖR BE Nİ BE Nİ AŞK NEY LE Dİ DER DE Sİ RİR
 " " " " " " " " " " " "

TAR E Yİ LE Dİ

Ek-7 USANDIM SENİN ELİNDEN

2 + 2 + 2 + 3 = 9 2 + 2 + 2 + 3 = 9

SAN DIM SE Nİ NE LİN DE NO YO
 AS KI LE KEN Dİ NO GER SIN O YO
 YA NAR SIN YAR Dİ YE Dİ YE YO Y

DE Lİ GÖ NÜL AB DAL GÖ NÜ
 DÖ NER BAĞ RI Nİ DÖ GER SIN
 Nİ -YE DE Lİ GÖ NÜL Nİ YE

Gİ DE MEM QUR BE TE Lİ N DEN ZA LİM
 SEN Kİ Mİ GÜR SEN SE VE R SIN ZA LİM
 NE LE RET DİN FER HA Dİ YE ZA LİM

DE Lİ GÖ NÜL AB DAL GÖ NÜL VAY

ŞU YÜCE DAĞLARIN KARI

Ek-8 2+3+2+2=9 2+2+2+3=9 2+2+2+3=9

SU YÜ CE DAĞ LA RIN KA RI N E Rİ Dİ
 NAZ LI O LUR GÜ ZEL LE Rİ N E Rİ Sİ
 KA RA COĞ LAN DER Kİ GE Lİ R YAZ LA Sİ

SU YÜ CE DAĞ LA RIN KA RI N E Rİ Dİ
 NAZ LI O LUR GÜ ZEL LE Rİ N E Rİ Sİ
 KA RA COĞ LAN DER Kİ GE Lİ R YAZ LA Sİ

SE LÖL DU Gİ DE LİM DE Bİ ZİM EL LE RE
 DE Lİ GÖ NÜL GÜ ZEL DİN DA SE N RİN LE LI Sİ
 GU ZEL Kİ M DE NAL DN DA SE N BU NAZ LA Sİ

TAŞA VERDİM YANIMI

TA ŞA VER DİM YA NI MI TOPRAK EM Öİ
 DAĞ LA RI DU MAN AL DI BÜL BÜ LÜ Fİ
 E LİN DE AL TIN SAM DAN PER DE Yİ KAL

KA NI MI OY DAĞ LAR OY DAĞ LAR
 GAN AL DI " " " " " "
 DIR CAM DAN " " " " " "

OY DAĞ LAR OY DAĞ LAR OY EZ RA
 " " " " " " " " " " " "
 " " " " " " " " " " " "

İ LE CAN VER MEZ DİM CA NAN AL DI CA NI
 İ LE BORÇ LU KAL DİM BİR CA NİM VAR YAR AL
 CE RI YU R BE Nİ BE NU SAN DİM BU CAN

MI OY DAĞ LAR ŞUBÜL LÜ BAĞ LA ROY
 DI " " " " " " " " " " " "
 NAN " " " " " " " " " " " "

İNCE DEN İNCE

Emrahdan

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

BU GÜN SA BA Hİ LE VI SA Lİ YA RI
 DE YİN BA NA BİR HA BER YAR
 İN CE DE Yİ NİN CE
 O BO YU ZER TA RIN HA YA Lİ YA RI
 DEN YÜZ BİN NE SE Rİ VA YIR
 İN CE DEN İN CE İN CE DE YİN İN CE
 OL MAK İS TE RI SEN EM HAN MU HAB BET PE
 ZİR ZEN Cİ RI HE VA YA

PAMUKÇU BENĞİ ZEYBEĞİ

SÜRESİ :

NOTAYA ALAN
HALİ BEDE YÖNETKEN

Musical score for Pamukçu Benği Zeybeği, consisting of six staves of music. The notation is in treble clef with a 2/4 time signature. The piece features a mix of eighth and sixteenth notes, with some rests and a final cadence marked with a double bar line and a repeat sign. A 'SON' marking is present above the fifth staff.

KOCAARAP ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI
HÜSEYİN DOĞAN - AHMET EĞRİBOYUN
MUHARREM GÖKBEL
SÜRESİ : ♩ = 22NOTAYA ALAN
M. SARI SOZEN

Musical score for Kocaarap Zeybeği, consisting of six staves of music. The notation is in treble clef with a 9/4 time signature. The piece features a mix of eighth and sixteenth notes, with some rests and a final cadence marked with a double bar line and a repeat sign. A 'SON' marking is present above the fifth staff.

KAYNAKÇA

Gökçe, Enver, 1982, “**Eğin Türküleri**”, 40-41.

Özgül, Mustafa-TURHAN, Salih-DÖKMETAŞ, Kubilay, 1996, **Notalarıyla Uzun Havalarımız**, Ankara.

Seyhan, Özcan, 1987, “Halk Müziğinde Usûl Sorunu”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 230.

Şenel, Süleyman, 1997, “Türk Halk Musikisi Bilgileri”, İTÜ, TMDK, İstanbul.

THM Repertuarı Notaları, TRT Müzik Dairesi Yayınları.

